

Vámos Tibor: A Hatvany jelenség Magyar Tudomány 1988 4. számából részlet

...

A harmadik nagy nemzedék története, öröksége és összes tanulsága egy emberben testesült meg, a most elhunyt Hatvany Józsefben. 13 éves koráig, a második világháború kitöréséig a nagyon gazdag magyar családok fiainak luxuséletét élte, eleget ahhoz, hogy egy életre telítve legyen vele, de kapott ugyanakkor olyan kultúraindítást, ami szintén életre szóló tartalék. Az utolsó pillanatban Angliába kimenekítve, az egyik legjobb ottani college-ban végzi tanulmányait, amely azonban a konzervatív Eton-nel szemben gyakorlati és elsősorban technikai orientáltságú volt. Ezt is megtanulta, de 16 éves korában letette az érettségi vizsgát latinból, franciából, 17 éves korában görögből és németből, 18 éves korában spanyolból. Tanult héberül, és éveken keresztül tanulmányozta a Bibliát is. Magyarként az angol nyelv és irodalom országos versenyében harmadik lett.

Eredményei alapján vették föl Cambridge-be, ott is az egyik legnagyobb hagyományú college-be, a Trinity-be. Itt matematikát, fizikát, kémiát és elektronikát tanult. Ez volt az az időszak, amikor a fasiszta veszélyt érezve és a Szovjetunió háborús erőfeszítésein föllelkesülve, a nyugati hatalmak Hitlerrel sokáig megegyezést kereső politikáját tekintve az európai, sőt az amerikai értelmiség legjobbjai tömegesen csatlakoztak a kommunista párthoz. Hatvany Cambridge-ben lett kommunista, egy ideig az egyetem párttitkárát helyettesítette. Ebben az időszakban főleg filozófiát és társadalomtudományi ismereteket tanult.

1947-ben tért haza. Az akkori idők lelkes forradalmi kavardásának megfelelően volt minden: mérnök-szakszervezeti funkcionárius, filozófiaoktató az egyetemen, a Rádió angol nyelvű adásainak munkatársa, majd akadémiai tisztviselő. Viszonylag későn, 1952-ben éri el őt a letartóztatási hullám, négy éven keresztül, 1956 nyaráig van börtön-ben; ennek második időszakában a híres Mérnöki Irodán, itt gépeket tervez, hozzá akkor igen színvonalas digitális automatikákat. Itt érlelődik meg benne és a vele együtt dolgozó, különös életű és tehetségű Edelenyi Lászlóban a számítógéppel vezérelt szerszám-géprendszer gondolata.

Rehabilitációja után újra az Akadémia munkatársa, egy ideig az elnöki főosztályt vezeti. Bekapcsolódik az első magyar számítógép létrehozásának munkáiba, de az 1957 körül megerősödött rákosista restaurációs törekvések odáig jutnak, hogy többször kap fölszólítást a koncepciók perekben rá kiszabott börtönbüntetésének folytatására. Úgy érzi, hogy nem maradhat itt, és távozni készül az országból, de elfogják, és internáló táborba kerül. Hosszú és keserves út vezet el addig, amíg újra megtalálhatja a helyét a társadalomban és megkapja annak elismerését az Állami Díj és más magas kormánykitüntetés formájában.

Ahogy az előző két nemzedék, ő is cselekvő és tudatos résztvevőként élte meg az ország történetének fordulatait. Az igazi nagy saját szerep a hatvanas évek legelején kezdődött, újra azzal a feladattal, hogy Magyarország felzárkózzék az európai színvonalhoz, a körülötte kialakuló kör pedig demonstrálja ennek az áttörésnek a lehetőségét.